

SAMOERAI

Ludo Noens

Tijdens de Japanse Helan periode (749-1185) verbleef de centrale regering in het huidige Kyoto. De *tenno* (zoals de keizer toen werd genoemd) had als afstammeling van de zonnegodin Amaterasu tot die tijd met wisselende strakheid de touwtjes in handen gehad.

De Helan periode kenmerkte zich in het bijzonder door het buitengewoon extravagante leven dat aan het hof werd geleid. De keizer diende zich strikt te houden aan de codes van eindeloze en geraffineerde ceremonies en plichtplegingen.

Onder de druk van een leven dat uitzichtloos monotoon dreigde te worden, hevelde de tenno allengs een deel van zijn verantwoordelijkheden over op de schouders van een aristocratische familie die in de loop der eeuwen een aanzienlijke invloed had verworven: de Fujiwara.

Gevolg hiervan was dat het eigenlijke bestuur gaandeweg overging van de keizer naar de *kampuku*, een soort burgerdictator uit de rangen der Fujiwara (cf. de rol van de hofmeiers bij de Frankische Merovingers).

Ook deze Fujiwara-invloed ging verzwakken. In de 9de eeuw ontstonden namelijk de *shoen*, uitgestrekte landgoederen beheerd door lokale mandatarissen in naam van edelen en hofambtenaren.

Het zat erin dat deze plaatselijke beheerders de bevelen van de verre wettelijke eigenaars allengs minder streng zouden opvolgen; zij begonnen zich steeds driester en onafhankelijker op te stellen.

Deze nieuwe heren stelden hun eigen sterke legers samen, meestal bestaande uit krijgerfamilies of *buke*. In deze periode brak aldus voor het eerst een machtige militaire kaste door.

OPKOMST VAN HET SHOGUNAAT

De Fujiwara zagen met lede ogen hun macht afnemen; in die mate dat zaken van militaire aard aan de buke moesten worden overgegeven. Resultaat: een onafwendbare toename van het belang van de militaire families.

Deze clans voerden in de 12de eeuw onderling bloedige oorlogen.

Uit het geslacht Minamoto stond in die dagen een zekere Yoritomo op, een ambitieuze vechtersbaas die erin slaagde de Minamoto te doen zegevieren op de Taira (de toen invloedrijkste der clans).

Yoritomo liet het hier niet bij zitten en vervulde zijn project door maar meteen de *bakufu* (een soort militaire junta) in Kamakura te installeren (vlakbij het huidige Tokio). Hijzelf werd de eerste *shogun* ofte militair dictator. De keizer zou voortaan enkel nog als religieus symbool optreden.

De Kamakura periode leidde de Japanse feodaliteit in, met de militaire kaste als toonaangever. Haar hoogtepunt zou de feodaliteit echter pas bereiken tijdens de Muromachi periode, toen de bakufu naar Kyoto werd verlegd en de Ashikaga het zogenaamde tweede shogunaat vormden.

Dit was het tijdperk van de machtige *daimyo*, edelen die regeerden over uitgestrekte, onafhankelijke staatjes, met talrijke vazallen onder zich (*samoerai*).

VOOR EER EN HEER

Het beruchtste Japanse feodale product, om zo te zeggen, is de onvergelykelijke *samoerai*, een soort krijger die zich specifiek onderscheidt van de *bushi*, of gewone huursoldaat. Deze heren wilden absoluut niets te maken hebben met de verweekte, decadente aristocraten aan het hof. Een *samurai* gehoorzaamde als plichtsvolle krijger slechts aan zijn heer of als loyale vazal aan de *daimyo* of aan de shogun.

Zijn gevechtsskleding is bijzonder karakteristiek en heeft een bepaald imponerende functie. De uitrusting van de *samoerai* heeft weinig gemeen met de onhandelbare harnessen van onze westerse Ivanhoe's en Parsifals; het behoud van bewegingsvrijheid was voor de *samurai* van primordiaal belang.

Een reeks losse onderdelen moest vooral de meest kwetsbare lichaamsdelen beschermen. Arm-, been-, borst- en andere stukken waren vervaardigd uit gelakt leder of metaal, alles bijeengehouden door kleurige zijden veters. Ook minder stevige stoffen, zoals katoen en zelfs papier, maakten deel uit van de fraaie uitmonstering.

Ieder onderdeel, van helm tot voetbeschermer, had een specifieke Japanse naam. De *kabuto* (helm) verschilde naar individuele fantasie; vaak wonderlijk versierd met geweien, horens en koperen clan-emblemen.

Ook de min of meer bolstaande, uit aaneengeregen repen bestaande *sjikoro* (nekbeschermer), is zeer karakteristiek.

En om hun tegenstander nog meer af te schrikken droegen de *samurai* grotske ijzeren maskers, doorgaans vervolledigd met een woeste naaaksnor.

De trots en onafscheidelijke gezellen van het *samoerai* waren zijn hooggeprezen zwaarden. Hak- en steekwapens bestonden er in het feodale Japan in alle soorten en formaten, maar geen zijn zo specifiek met de *samoerai* verbonden als het licht gekromde zwaardenpaar *katana* en *wakizashi*, die links en rechts vooraan in de gordel werden gedragen.

Een *samoerai* die zich zijn *katana* liet ontfoetselen of die haar verloor, zag zich meteen van zijn zorgvuldig gekoesterde eer beroofd. Hem restte slechts het plegen van *seppuku* (bij ons beter bekend als *harakiri*).

De Japanse zwaardsmeedkunst ontwikkelde zich in de feodale periode tot een perfectie die in de rest van de wereld nauwelijks haar weerga kende.

Hoewel (feilloze) moordwapens, waren katana en wakizashi in sommige van hun onderdelen, zoals de *tsuba* (stootplaat) rijkelijk versierd met ongevoelbaar verfijnde taferelen uit dieren- en plantenwereld. Een *tsuba* is overigens een fel gegeerde item voor iedere Japanse zwaardverzamelaar.

Aldus bewapend en uitgedost traden de rivaliserende clans elkaar tegemoet. Hoog te paard maakte een individuele samoerai zich los uit zijn rangen en stelde zich aan de vijand voor; netjes geschminkt en geparfumeerd opdat zijn hoofd, dat hij eventueel in de strijd kon verliezen, geen slechte indruk zou maken op zijn tegenstrever. De krijger somde zijn edelste eigenschappen op, roemde zijn heldendaden en die van zijn voorvaders en daagde ten slotte een waardige tegenstander uit zich met hem te meten.

Na het gebruikelijke gehakketeer met één onthoofde samoerai als resultaat, volgde een nieuw duel van twee andere kandidaten. Zo ging het verder tot de opgehitste troepen elkaar uiteindelijk massaal te lijf gingen.

De *bugei*, een verzamelnaam voor het grote aantal gevechtssystemen dat de bushi zich in de loop der eeuwen hadden eigen gemaakt met de bedoeling de vijand op een zo efficiënt mogelijke manier uit te schakelen, zou later (in vreedzamer tijden) onder zen-invloed de ons meer vertrouwde dovormen (budo) aannemen. Deze moderne gevechtkunsten zijn in theorie niet meer afgestemd op fysieke liquidatie, maar stellen zelfcontrole, mentale beheersing en meditatie centraal.

DE WEG VAN DE KRIJGER

Naar verluidt is het meest kenmerkende van de samoerai zijn authentieke doodsverachting, een houding die soms alle verbeelding tart. Deze sereniteit in het oog van de dood uit zich bijvoorbeeld in de krasse gewoonte die een *seppuku* plegende samurai aannam om in extremis nog een afscheidsgedicht neer te pennen op een zijden papiertje. Nota bene hetzelfde papiertje waarmee hij zijn nek had schoongeveegd in afwachting van zijn onthoofding, die steeds volgde op de zelftoegebrachte buikopening.

Voor ons westerlingen is deze doodsverachting misschien nog het best bekend van de Kamikaze zelfmoordacties tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog. In de geest van de samoerai lieten Japanse piloten zich toen met hun gevreesde Zero gevechtsvliegtuigen koelbloedig op Amerikaanse oorlogsschepen te pletter storten.

Een dergelijke extreme houding stoelt op specifieke overtuigingen. Tijdens het feodale Japan (en nu nog) werden een aantal godsdiensten en wereldbeschouwingen syncretisch beleden.

Aanvankelijk waren het Shintoïsme, het Confucianisme en het Boeddhisme die de richtlijnen boden voor de levenshouding van de samoerai. Zo vereerde onze vechtjas zijn voorouders en de Shinto-natuurgoden, was hij op Confuciaanse wijze trouw aan zijn superieuren, en het Boeddhistisch besef van de vergankelijkheid der dingen maakte het hem mogelijk zijn leenheer tot in de uiterste consequenties te dienen. De samoerai was plichtsbewust;

zijn eer ging hem boven alles en zijn loyaliteit kende in theorie geen grenzen.

In de 13de eeuw brachten monniken vanuit China de zenfilosofie naar Japan. Deze unieke manier om tegen het leven aan te kijken, zou bijzonder geschikt blijken om de samoerai-gedragscodes aan te vullen.

Zen kende vlug succes bij de feodale krijger van hogere afkomst. Het ging om een wijze van handelen die hij bruikbaar achtte door de ongemene aandacht die zen richtte op de actie zelf, en dit zonder tussenkomst van enig beredeneerd denken. Meditatie, juiste mentale instelling, discipline, aanvaarding van het lot, doodsverachting zijn kenmerkende attitudes van zen. Overigens had de samoerai als man van de daad een hekel aan boekenwijsheid. Zen steunde hem in zijn overtuiging dat van enige schriftelijke reglementering geen heil te verwachten viel. Later zou in deze opvatting verandering komen. Ondertussen begon de samurai zich in te laten met dichten, Ikebana (bloemschikken), theezetten en fluitspelen, en dit alles in subtiële zengeest.

Tijdens de Tokugawa- of Edo-periode (1603-1868) gingen de ongeschreven gedragsregels die bekend stonden onder de naam 'Weg van de Boog en het Paard' mettertijd gecodificeerd worden en uitgroeien tot het beter bekende 'Weg van de Krijger' (bushido).

Voor een rationeel opgeleide, democratische westerling blijft de vraag wie met zo'n serene en loyale samoerai-mentaliteit uiteindelijk het meest zijn voordeel deed. Het begrip samoerai is afgeleid van het werkwoord *samurau*, wat zoveel betekent als dienen. Op gevaar af voor totaal ondeskundig te worden verklaard op zenterrein, moeten we toch vaststellen dat een onvoorwaardelijk gehoorzaamde shogun of daimyo wel zeer tevreden moet zijn geweest met zulke trouwe krijgers. Want inderdaad garandeert zen een onverstoorbare gemoedsgesteldheid, maar deze diende de samoerai zowel om een vijand op de meest efficiënte manier om zeep te helpen, als om op smaakvolle wijze bloemen te schikken.

Hoe dan ook, het manhaftige aspect van de samoerai is vaak sterk geïdealiseerd. Feit is dat veel mensen – mannen en jongens – opgewonden raken bij zulke sterke verhalen, maar weinig (Japanse) soldaten waren op eer beluste helden (herhaaldelijk moest een geïndoctrineerde en al sadistisch opgeleide Kamikazepiloot in zijn zelfmoordmachine geduwd worden).

In dat opzicht kunnen we het middeleeuwse Japan best vergelijken met onze eigen feodale riddertijd. Tegenover één Richard Leeuwenhart – *what's in a name*, het stuk ijzervreter zou gobetert zelfs moslimkinderen hebben opgepeuzeld! – stonden er duizenden uitgebuite en verdrukte boeren en lijfeigenen, die voor het buitenissige wapengekletter van hun fraaie heren een zware tol moesten betalen en vaak in de zwartste miserie leefden.

In het feodale Japan was het niet anders.

Referenties:

Doan F. Draeger en R.V. Smith, *Oosterse vechtskunst*. Bert Bakker, Den Haag, 1975.

Louis Frédéric, *La vie quotidienne au Japon a l'époque des samurais 1185-1603*. Hachette, Paris.

Thomas Leeftang, *Prisma Budo Boek*. Het Spectrum, Utrecht, 1977.

Michel Vié, *Histoire du Japon des origines a Meiji*. 'Que sais-Je?' nr. 1328. Presses universitaires de France, Paris.

***Samurai*, Catalogus Tentoonstelling Galerij van het Gemeentekrediet, Passage 44, 1984.**